

Woensdag 4 november 1914 – ochtendeditie

Geïnterneerd oorlogsmateriaal.

Van de grenzen zijn wederom aangevoerd en in 's Rijks stapelmagazijnen te Delft opgeslagen 500 projectielen van 15 cm met toebehoren, 500 kardoezen en gevulde projectielen voor veldgeschut; voorts een hoeveelheid springstoffen (dynamiet, thoniet enz.) één Duitse en vijf Belgische automobielen en 100 rijwielen.

Nog is aangekomen een stoomschip met 700 drijvende mijnen en er wordt een rijnaak verwacht met oorlogsmaterieel.

Het Duitse en Engelse materieel is licht en tot in de kleinste onderdelen verzorgd; het Belgische is zwaar en in minder goede conditie.

Berlijn, 3 november. Het grote hoofdkwartier heeft hedenmiddag het volgende medegedeeld:

De overstroming ten zuiden van Nieuwpoort maakt alle militaire operaties in dat gebied onmogelijk. De landerijen zijn voor lange tijd waardeloos gemaakt. Op sommige plaatsen staat het water meer dan manshoog. De Duitse troepen hebben zich uit het overstroomde gebied teruggetrokken zonder één man of paard te verliezen, en zonder kanonnen of voertuigen prijs te geven.

Onze aanvallen op Ieper vorderen. Wij hebben over de 2300 man, voor het merendeel Engelsen, krijgsgevangen gemaakt en verscheidene machinegeweren veroverd.

Parijs, 3 november. Officiële kennisgeving van vanmiddag drie uur:

Op onze linkervleugel schijnt de vijand de linkeroever van de IJzer beneden Diksmuide geheel te hebben ontruimd.

Troepen van de bondgenoten, die op de wegen in het overstroomde gebied op verkenning waren uitgetrokken, hebben zonder grote bezwaren de overgangen over de IJzer weer bezet.

Wij hebben aanmerkelijke vorderingen gemaakt ten zuiden van Diksmuide en aan de kant van Geluvelde (ten oosten van Ieper) in de streek ten noorden van de Leie. Ondanks heftige aanvallen van aanzienlijke vijandelijke strijdkrachten is ons front overal gehandhaafd of hersteld.

Aardenburg, 3 november. Reeds 13 dagen wordt er nabij Westrozebeke, 10 km van Roeselare, hardnekkig gestreden. Nacht en dag dondert het geschut en groot is het aantal gewonden der Duitsers. Alleen in het bisschoppelijk college te Roeselare, dat met vele andere gebouwen tot lazaret is ingericht, zijn in 8 dagen 5000 gewonden binnengebracht. In de stad ontmoet men telkens wagens met doodkisten voor de in de lazaret overledenen. Dagelijks kruisen Duitse, Franse en Engelse vliegtuigen boven de stad. De Duitse vliegers ontwikkelen, wanneer op hen geschoten wordt, door een of ander middel enorme rookwolken, waardoor het toestel zelf geheel aan de blik onttrokken wordt.

Roeselare heeft door een bombardement van de Duitsers zwaar geleden.

Het gemeentebestuur van Antwerpen gaat, naar men meldt, dagelijks nauwkeurig na hoeveel vluchtelingen naar Antwerpen terugkeren.

Hiervoor wordt door de gemeenteambtenaren van Merksem aantekening gehouden van het aantal passierscheinen enz., welke daar gevraagd worden of ter stempeling aangeboden.

Alle uitgewekenen, die naar Antwerpen terugkeren, moeten zich van daar van een pas voorzien.

Het totale aantal mannen en jongelieden boven 16 jaar (vrouwen en kinderen behoeven geen pas te hebben), dat zich dagelijks aanmeldt, bedraagt tussen de 4 à 5000.

Zondag zijn er 6125 naar Antwerpen teruggekeerd.

De eerste sneltreinen uit Duitsland naar België zijn nu ingesteld op de lijn Berlijn-Keulen-Aken-Brussel. De buitenlandse verbindingen van de nieuwe dienstregeling bepalen zich tot Oostenrijk en de neutrale staten. De treinen lopen over het geheel met dezelfde snelheid als in vrede-stijd.

Zondag seinde de oorlogscorrespondent van de Tijd uit Torhout over de slag aan de IJzer:

Op het ogenblik staan de geallieerden er aan de linie Diksmuide-Nieuwpoort zéér gunstig voor. Bevonden zich de Duitsers op het laatst van de vorige en het begin van deze week bij Diksmuide en zelfs over de IJzer, thans staan allen ten noorden der rivier en voor zover zij in de buurt zijn, moeten zij in de modder vechten.

Langs de kust zijn de geallieerden zelfs tot op enkele kilometers van Oostende aan het opereren en boven Diksmuide bij Leke. Het Engelse scheepsgeschut neemt sinds vrijdag weer deel aan de strijd en een paar verdwaalde granaten brachten op enkele plaatsen in Oostende schade aan.

De Duitse generale staf is te Tielt gevestigd.

Maandag seinde dezelfde correspondent uit Sluis: De Duitsers trekken nog steeds, maar in zeer langzaam tempo, van Diksmuide naar Oostende terug. Grote troepenmassa's met zeer veel geschut worden samengetrokken aan de Zeeuws-Hollandse grenzen, vooral tussen Dudzele en Zeebrugge.

Het tramverkeer met Brugge vanuit Sluis is hedenmiddag stopgezet. Alle paspoorten zonder één uitzondering zijn ingetrokken, en niemand mag meer van noord naar west België. Overal patrouilleert sterk de veldgendarmeerie. Met een collega heb ik hedenavond over de velden langs het kanaal nog Zeeland kunnen bereiken, doch anderen moesten in Brugge achterblijven. Elk ogenblik kunnen belangrijke krijgsgebeurtenissen verwacht worden. De vliegmachines der geallieerden zwerven tot over Brugge.

Men meldt ons uit Oostburg:

De tramdienst Sluis-Knokke-Brugge is gisteren door de Duitse overheid stopgezet, een enkele tram is maandag te Sluis aangekomen. Ingezeten en van Knokke, voorzien van passen, die nog over onze grens wilden vluchten, werden door de Duitse voorposten nabij de grens terug gestuurd. Zij wisten evenwel langs binnenwegen over de grens te komen.

Proclamatie.

De burgemeester van Rotterdam brengt ter kennis dat de Duitse overheid aan het Nederlandse gezantschap te Brussel heeft medegedeeld, dat het in haar bedoeling ligt de uitgeweken Belgen te doen terugkomen, opdat wederom normale toestanden in het geoccupeerde België zullen heersen. Daarbij is door die overheid de volgende kennisgeving gedaan:

“Onder de Belgische vluchtelingen in Nederland is het gerucht verspreid, dat, wanneer zij eenmaal in België zijn teruggekeerd, de Duitse autoriteiten hun de terugkeer naar Nederland om familie af te halen zouden verbieden. De gouverneur-generaal wenst dat tegen dit valse gerucht, dat aan het herstel van regelmatige toestanden in de grensstreken in de weg staat, worde opgetreden en dat de vluchtelingen zullen weten, dat het hun geoorloofd is hun familie te gaan terughalen”.

De burgemeester voornoemd,

ZIMMERMAN

Rotterdam, 2 november 1914.

Woensdag 4 november 1914 – avondeditie

Belgische vluchtelingen.

Naar aanleiding van de brief in het Romeinse blad Giornale d'Italia over de ontvangst van de Belgische vluchtelingen in ons land (men zie het avondblad van 30 oktober), heeft, naar ons gemeld wordt, de Italiaanse gezant in Den Haag gistermiddag in een bijeenkomst van de vereniging Dante Alighieri het volgende gezegd:

Het doet mij genoegen van deze gelegenheid gebruik te kunnen maken, om in tegenwoordigheid van de talrijke Hollanders, hier samengekomen, mijn verontwaardiging en mijn afkeuring te kennen te geven over het zo ongelooflijk onjuiste oordeel van een Italiaans journalist, die klaarblijkelijk niet of slecht bekend is met datgene wat Nederland zo spontaan en met zo grote edelmoedigheid gedaan

heeft ten bate van het enorme aantal Belgische vluchtelingen, waaronder ook niet weinige Italiaanse onderdanen.

Ik hoop vurig en ben ook overtuigd, dat niemand waarde zal hechten aan die eenzame stem, welke in zo volkomen tegenstelling is met het koor der lof en bewondering der gehele wereld voor de opwelling van mildheid en gastvrijheid, waarmee het ganse volk, te beginnen met zijn lieftallige en geëerbiedigde Koningin en zijn wijze regering, de Belgische vluchtelingen ontvangen en bijgestaan heeft.

Gisteren zijn over het station Roosendaal 8160 uitgewekenen naar België teruggekeerd.

Naar schatting zijn te Hansweert nog tussen de 4000 en 5000 Belgische vluchtelingen.

Het comité tot huisvesting van vluchtelingen van alle nationaliteiten, dat oorspronkelijk de bescheiden taak op zich nam, de vluchtelingen, die aan meer behoefte hebben, dan de bestaande toevluchten kunnen geven, bij families onder dak te brengen, heeft, gedwongen door ontzaglijke toevloed van de van alles beroofden, na de val van Antwerpen, zich genoodzaakt gezien het veld van zijn arbeid aanmerkelijk uit te breiden. Het heeft daarom zelf toevluchten ingericht of helpen inrichten, meubels en huisraad verzameld om in de dringendste behoeften te voorzien. Niet genoeg dankbaar kan het comité zijn voor de bijstand van verschillende personen en comités, die het in de volvoering van die taak behulpzaam waren. De meest praktische wijze van werken bleek wel de volgende:

Men trachtte de beschikking te verkrijgen over een woning, die door het comité en anderen eenvoudig werd ingericht. Voor de voeding, enz. werd gezorgd door een tien, twintig of dertig families in de buurt, die zich tot een groep verenigden. Nu de winter intreedt, en

verschillende asielen niet genoeg beschutting geven, zal het nodig zijn te trachten, op deze laatste wijze meer logies te krijgen, vooral voor hen, die niet in aanmerking komen om bij families te worden gehuisvest.

In de eerste weken na de val van Antwerpen heeft het comité de opgehaalde kleren uitgedeeld in twee grote zalen van het Logegebouw, Fluwelen Burgwal 22, Den Haag, die echter slechts voor korte tijd voor dit doel beschikbaar waren, zodat, ook omdat de aanvraag geleidelijk verminderde, het uitreiken van oude kleren is gestaakt.

Aan terugkerende vluchtelingen, die geheel zonder middelen zijn, wordt door welwillende tussenkomst van de firma H. Braakman & C° te Antwerpen, aldaar namens het comité enig geld uitbetaald, opdat zij zich in de eerste dagen van voedsel kunnen voorzien.

Er is dus nog veel geld en veel medewerking nodig.

Het comité vestigt de aandacht op zijn adres: Fluwelen Burgwal 22 (Logegebouw) Den Haag en op de namen van zijn leden:

A.S. Carpentier Alting, voorzitter; M. I. W. J. Bijleveld, mr. W. J. baron van Lynden, jhr. G. A. Rengers Hora Siccame, 2<sup>e</sup> secretaris, en J. Visser, penningmeester.

Vertrek van Belgische en andere militairen.

De minister van binnenlandse zaken heeft aan de burgemeesters door tussenkomst van de commissarissen der Koningin in de provincies doen weten, dat de raad van ministers in zake het vertrek van Belgische en andere militairen de volgende gedragslijn heeft vastgelegd:

Het is niet mogelijk ten aanzien van alle mannelijke vreemdelingen, in het bijzonder Belgen, die Nederland binnenkomen, een onderzoek in te stellen, of zij tot het leger van een der oorlogvoerende partijen behoren. Bij het vertrek uit Nederland is een zodanig onderzoek evenmin mogelijk.

Er zal evenwel uit volkenrechtelijk beginsel moeten worden gewaakt tegen een min of meer georganiseerde uittocht uit ons land van de in burgerkleding hier vertoevende personen, behorende tot de Belgische strijdkrachten, zodra er redelijke grond is voor het vermoeden, dat zij vertrekken om zich weer bij de legers der bondgenoten te voegen.

Zulks zou naar het gevoelen van de ministerraad zoveel mogelijk moeten worden verhinderd, evenals pogingen in Nederland om de zich hier in veiligheid bevindende Belgische militairen aan te sporen of geldelijk te helpen, zich weer bij hun leger aan te sluiten.

Belgische ministers van Staat.

De heer Cooreman, Belgisch minister van staat, heeft gisteren namiddag het nieuwe interneringsdepot van Belgische soldaten te Zeist bezocht. Hij was vergezeld door de heren graaf de Baillet-Latour, lid van de senaat, en Van Cauwelaert en Wauwermans, leden van de Belgische tweede kamer.

Hedenmiddag verlaat de heer Cooreman, met de minister van staat Hijmans, de residentie, om over Londen naar Havre terug te keren.

Geïnterneerden.

Het interneringskamp voor Belgische soldaten, op de heide te Zeist, is op het ogenblik ruim half voltrokken. Maandag zijn 6000 Belgische soldaten van Amersfoort, waar ze voorlopig in tenten waren

ondergebracht, naar het kampement van Zeist overgegaan. Het wordt daar een hele stad van langwerpige houten loodsen, waarvan elk voor 230 man slaapgelegenheden biedt.

Verder zullen er nog twee grote depots voor Belgische soldaten worden ingericht te Harderwijk en Oldebroek. Al de overige interneringsplaatsen zullen worden ontruimd. Waarschijnlijk zullen reeds over een week of drie de Belgische soldaten zich op hun vaste legerplaats bevinden. Het gehele aantal der geïnterneerde Belgen bedraagt 31.000 man.

De heer J. M. C. Mijnhoff, lid van het Nederlands comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers, deelt ons, naar aanleiding van het onlangs in ons blad geplaatste berichtje, waarin o.a. kranten, illustraties, kaart-, dominospelen, enz., voor de geïnterneerden gevraagd worden, mede, dat het zeer wenselijk is, de kranten direct naar de kampen te zenden en dan als volgt te adresseren: "Aan de heer commandant van het interneringskamp te ..."

Deze zendingen kunnen portvrij geschieden, mits het gewicht van iedere zending de 100 gram niet overschrijdt.

De Belgische en enkele Franse geïnterneerden bevinden zich in de kampen te Amersfoort, Harderwijk, Assen, in Gaasterland, te Zwolle, Kampen, Leeuwarden en Zeist (binnenkort te Oldenbroek).

De Duitsers bevinden zich te Bergen (Noord-Holland), de Engelsen te Groningen.

Vooraf aan de lezers van dagbladen in de spoorwegwagens wordt dringend verzocht, hun bladen aldus te willen bestemmen.

Rotterdam. Belgische vluchtelingen.

Vandaag zijn er 419 Belgische vluchtelingen van hier naar Antwerpen en omstreken teruggekeerd. Er werden er 186 kosteloos vervoerd; 233 betaalden zelf de reis.

Havre, 3 november.

Mededeling van de grote generale staf van het Belgische leger:

De vijand trekt ten oosten van de IJzer tussen Nieuwpoort en Diksmuide terug. Wij hebben te Stuivekenskerke enige gevangenen gemaakt. Er zijn nog enige Duitsers in de hoeven in de omtrek van dit dorp.

Havre, 3 november.

Het officiële Belgische communiqué deelt mede, dat de ontruiming van de linkeroever van de IJzer tussen Nieuwpoort en Diksmuide door de Duitsers heden is voortgezet. Er zijn talrijke aanwijzingen, dat de vijand ernstige verliezen heeft geleden in de jongste gevechten aan de IJzer. Een Duits officier bekende, dat de Duitsers meer dan 30.000 man verloren hadden, w.o. 10.000 doden.

De troepen der bondgenoten hebben hun offensief aan het front, waar het 13<sup>e</sup> reserve legerkorps staat, op krachtige wijze voortgezet. Gisteren is er hevig gevochten tussen Zonnebeke en de Leie. De bondgenoten handhaven zich in hun stellingen, behalve in de loopgraven bij Mesen.

Berlijn, 4 november. Mededeling van hedenmorgen uit het hoofdkwartier.

De aanvallen op Ieper, ten noorden van Arras en ten oosten van Soissons vorderen langzaam, maar worden met succes bekroond.

Aardenburg, 4 november. Gisterenmiddag om 2 u 20, vertrok een trein van 52 wagons met Duitse soldaten uit Brugge in de richting Oostende.

De gehele nacht door zijn Duitse soldaten door Brugge getrokken. Zij gingen, vertelt men, door de Gentse en Katarinapoort in de richting Gent.

De kanonnen voor het Paleis van Justitie en op de Grote Markt zouden verdwenen zijn. Gisterenmiddag om 1 u 15 kwamen van Zevekote 2 trams met 800 gewonde Duitsers, benevens 14 doden; om 8 u 05 een tram met 200 gewonden.

Londen, 4 november. Gisteren werd uit Noord-Frankrijk aan de Daily Mail geseind: Een belangrijke verkenning is heden door Belgische vliegers ondernomen. De juiste bijzonderheden ontbreken, doch het schijnt, dat zij in de Duitse linies een duidelijke terugtrekkende beweging in de richting van Brussel hebben kunnen opmerken.

Bommen op Brugge.

Aardenburg, 4 november.

Vluchtelingen vertellen, dat gisterenmorgen om 20 uur een Engelse vlieger boven Brugge verscheen en twee bommen op het atelier Sint Michiels wierp, waar 300 Duitsers werken. Daar bevindt zich het magazijn van benzine voor vliegtuigen. De bommen misten en vielen op 40 meter afstand van de spoorweg Brugge-Kortrijk, waar zij terecht kwamen in twee buitenplaatsen.

Te 3 u 20 verscheen weer een Engels vliegtuig boven Brugge. Het werd zeer beschoten, maar wierp opnieuw 3 bommen op de werkplaats St. Michiels, weer zonder te treffen. Daarbij zijn echter 2 Duitse soldaten gedood en 1 burger, een kind, werd gekwetst.

Belgische vluchtelingen.

Naar aanleiding van het feit, dat de Italiaanse gezant in Den Haag, de Hertog van Calcello, gisteren namiddag in een bijeenkomst van de vereniging Dante Alighieri zijn afkeuring heeft uitgesproken over hetgeen in het te Rome verschijnende blad Giornale d'Italia was geschreven over de ontvangst van de Belgen in ons land, vernemen wij, dat de gezant nog dezelfde dag, waarop het schrijven in bedoelde Romeinse krant in de Nederlandse pers vermeld werd, telegrafisch zijn regering heeft kenbaar gemaakt, hoe verontwaardigd hij was over dit oordeel van de journalist over Nederland, welks edelmoedigheid de bewondering van de gehele wereld had opgewekt.

Tegelijkertijd heeft de gezant de minister van buitenlandse zaken, jhr. Loudon, zijn leedwezen betuigd over het bedoelde artikel.

Het communiqué door het Franse gezantschap te 's Gravenhage heden over de krijgsverrichtingen verstrekt, luidt aldus:

De Duitsers zijn voortgegaan met in de gehele noorderstreek van de Leie aan te vallen met aanzienlijke strijdkrachten, maar ons front is, bij het einde van de dag, overal gehandhaafd gebleven of hersteld. Onzerzijds hebben wij de aanval hervat en ons vooruitrukken was vooral merkbaar ten zuiden van Diksmuide en in de richting van Geluveld. De vijand schijnt de linkeroever van de IJzer, stroomafwaarts van Diksmuide, geheel verlaten te hebben en de verkenningstroepen der bondgenoten op de landwegen en de onder water gezette streken hebben zonder veel moeilijkheden de overgangen van de IJzer opnieuw bezet.

Uit Leuven.

Men schrijft ons:

De “Zusters van Maria”, die bij het bombardement uit Leuven gevlucht zijn, werden door de Duitse militaire overheid uitgenodigd om terug te keren. De zusters hebben nu hun moederhuis in die stad weer betrokken. Eveneens werden de paters Dominicanen, die sinds lang als vluchtelingen te Venlo vertoeven, door een Duitse Rode Kruisarts uitgenodigd naar hun klooster te Leuven terug te keren om 25 gewonden te verplegen. Hun werd de verzekering gegeven dat zij veilig zouden zijn. Aan het verzoek hebben de paters voldaan.

Tussen Turnhout en Mol is maandag, naar men ons mededeelt, een ongeluk overkomen aan de commandant van het in de Kempen patrouillerende Duitse landstormregiment. Zijn auto reed in het Noordzeekanaal, waarbij de chauffeur omkwam en een adjudant zwaar werd gewond. De commandant redde zich zwemmend het leven.

De Duitsers weer te Achel:

Men schrijft ons:

De Duitsers kwamen zondag weer te Achel aan en bezetten opnieuw de Kluis. De aanwezige paters vluchtten op Hollands gebied, maar werden door de Duitsers gesommeerd terug te keren. Plots verscheen in de namiddag een koerier met een brief voor de commandant. Direct daarop werden aanstalten tot vertrek gemaakt.

In beslag genomen auto's.

Men schrijft ons:

De in het begin van de vorige week door de Duitsers nabij Antwerpen in beslag genomen automobielen van de firma H. te Princenhage zijn niet opgespoord kunnen worden.

Bij het door de heer H. te Brussel en Antwerpen ingestelde onderzoek verluide het, dat de auto's reeds naar het front waren gezonden.

De zaak is bij de Duitse militaire overheid in behandeling en vermoedelijk zal de benadeelde firma een vergoeding voor de verdwenen voertuigen ontvangen.

In de Belgische Kempen.

Van Turnhout tot Hamont zijn de Belgische dorpen alle door een flink aantal Duitsers bezet. Te Mol zijn weer nieuwe landstormmannen aangekomen. Te Neerpelt verblijven nog 30 militairen, te Peer 10, te Lommel 70.

In alle plaatsen, zelfs de kleinste, is dinsdag (3 november) de Duitse tijd ingevoerd.

Volgens heden te Aardenburg ontvangen berichten worden door de Belgische regering alle jongelieden tussen 18 en 30 jaar opgeroepen, om zich bij het leger in Frankrijk te voegen. Het gevolg is dat de Duitse overheid tracht die jongelui gevangen te nemen, waardoor er weer velen naar Nederland wijken.

Te Aardenburg aangekomen personen uit Brugge vertellen, dat het de Engelsen gelukt is de spoorlijn tussen Gent en Brugge te doen springen. Dit laatste is echter nog niet bevestigd.

De oorlogstoestand.

De telegrammen in ons ochtendblad opgenomen behelzen heel wat belangrijk nieuws. In de eerste plaats, dat de Duitsers hun aanvallen op de IJzerlinie tussen Nieuwpoort en Diksmuide als mislukt hebben laten varen. Die mislukking is, behalve aan het optreden van de vloot der bondgenoten met haar zwaar geschut en aan de aanzienlijke

samentrekking van Engelse troepen op dit punt, waar ons de befaamde ooggetuige in het Engelse hoofdkwartier van weet te vertellen, toe te schrijven aan inundatie. Men kan hier de slotsom uit trekken dat een inundatiegebied, mits door een ferm en goed uitgerust leger verdedigd, een doelmatig middel van defensie gebleken is.

Niet alleen ten opzichte van de strijd aan de IJzer komen de Duitse en de Franse berichten overeen. Omtrent de strijd bij Ieper geven de Duitsers ons te kennen, dat hun aanvallen vorderen. Niet voldoende zijn blijkbaar die vorderingen echter nog, om ze topografisch vast te leggen. Slechts wordt het aantal krijgsgevangenen opgegeven. De Fransen delen dat mee in deze vorm, dat hun front, trots hevige aanvallen van de vijand, overal is gehandhaafd of "hersteld". De Duitsers melden een succes bij Vailly, aan de samenvloeiing van de Aisne en de Vesle, waar zij de dorpen Chavonne en Soupir (vlakbij Vailly) stormenderhand hebben genomen. De Fransen geven dit even openhartig toe, als de Duitsers hun tegenslag bij de IJzer, waarvan het voornaamste gevolg zal zijn, dat zij zich in Oostende niet alleen van de zeezijde, maar ook van de landzijde bedreigd zullen voelen.

Aan de IJzer.

Van alle kanten, zo seinde de correspondent van de Times de 2<sup>e</sup> dezer uit Noord-Frankrijk, zijn de berichten goed. Na vele hardnekkige gevechten blijven de bondgenoten de Duitsers gestadig tegen houden. Beide oevers van de IJzer zijn nu in bezit van de bondgenoten en Armentières werd maandag genoemd als een van de plaatsen waar vermoedelijk een trein heen zou vertrekken.

"De geruchten over de ontmoediging en vermoeidheid van de Duitsers zijn," vervolgt de correspondent, "te talrijk, om verwaarloosd te kunnen worden. Het is duidelijk uit de wijze waarop

de Duitsers met hun hulpbronnen omgaan, dat zij moeite hebben met het aanvullen van voorraden en munitie. Met name is er schaarste aan uniformen om de nieuwe troepen te kleden, en onze manschappen hebben dikwijls lijken gevonden, van wie men het uniform had uitgetrokken, om de rekruten erin te kunnen steken.”

Verder beweert de correspondent, dat Duitsers na hun gevangenneming onzinnige prijzen voor voedsel bieden, wat een bewijs is, dat zij niet genoeg te eten krijgen.

Een bijzondere correspondent van de Times aan de Frans-Belgische grens beschrijft ook de gevechten om Ieper, Diksmuide en Nieuwpoort. Volgens hem, zijn telegram is van zondag, hadden de bondgenoten ondanks hevige aanvallen van de Duitsers de laatste dagen aanmerkelijke voortgang gemaakt ten oosten van Ieper.

Het merendeel van de gevechten was een handgemeen, waarbij de bajonet veel gebruikt werd. Zulke gevechten brengen echter vreselijke verliezen mee, vooral daar de vijand een geweldige overmacht heeft. De Engelsen hebben zich kunnen handhaven, maar ten koste van geweldige offers. Een van de listen van de Duitsers waarmee de Engelsen nu vertrouwd beginnen te raken is deze: een aantal Duitse kanonnen staken, na een tijd lang geschoten te hebben, het vuur, en zijn schijnbaar buiten gevecht gesteld. Als de Engelsen echter naderen om ze te nemen, heropenen zij het vuur à bout pourtant met vreselijke gevolgen.

Tussen Diksmuide en Nieuwpoort houden de Belgen zich staande. Twee dagen geleden waren de Duitsers erin geslaagd op sommige punten de spoordijk te bezetten, die het voornaamste bolwerk van de verdediging daar was. Zij hielden een tijd lang het dorp Ramskapelle achter de linie bezet, maar een bajonetaanval van de Belgen verdreef hen weer. Het is gewoonweg een wonder zoals de

Belgen na drie maanden van ontberingen en vechten, nu al veertien dagen standhouden, besluit de correspondent.

Een andere correspondent verzekert, zoals reeds onlangs gemeld is, dat de Duitse keizer bevel had gegeven om Ieper het koste wat het wilde te nemen. Hij ging zelf naar de vuurlinie om er getuige van te zijn. De Duitsers openden de aanval met een verwoed geschutvuur. De infanterie kwam in actie en voerde een charge met de bajonet tegen de schansen der bondgenoten uit. Het gevecht was verwoed, de verliezen waren zwaar. Wat de uitslag was en of de slag een bepaalde uitkomst had, was maandag nog niet bekend, maar "Zondagavond hielden de bondgenoten Ieper nog bezet".

De London Scottish hadden een belangrijk aandeel in de strijd. Met auto's werden zij uit Ieper naar het front gebracht. De Duitsers hadden hun poging hernieuwd om door de linie heen te breken. Zij waren zeer sterk en hadden veel geschut bij zich. Te Hollebeke en te Mesen tussen Ieper en Waasten, hadden de Engelse linies het hard te verantwoorden. De territorialen kwamen de cavaleriebrigade die daar de schansen bezet hield, te hulp. Zij werden achter een hoogte in slagorde geschaard en rukten over de heuvel recht op de vuurlinie aan. Zij daalden de helling af over moeilijk terrein en bietenvelden en kwamen dadelijk in een hevig artillerievuur. In een hel van granaatkartetsen en kogels rukten zij voort, met korte sprongetjes. Tot de avond toe was het gevaarlijk om vooruit te gaan. Toen kwam de vijand met de bajonet op hen af. Het was een onheilspellend ogenblik. Ook de London Scottish plantten de bajonet op het geweer. De botsing was vreselijk. Maar voor de overmacht moesten de Londenaars terug. Zij herstelden zich echter en vielen opnieuw aan. Tenslotte ging de Duitse infanterie er van door.

Van Engelse zijde.

Mededeling van het Engelse gezantschap te 's Gravenhage, afkomstig van het Engelse ministerie van buitenlandse zaken.

Gisteren heeft een flottielje Engelse kanonneerboten de Belgische linkervleugel kunnen ondersteunen.

Uit Antwerpen.

Van onze correspondent te Antwerpen, d.d. 3 november:

Pol de Mont beschrijft in een feuilleton, heden in Antwerpsche Tijdingen opgenomen, zijn ervaringen en aandoeningen als museumdirecteur tijdens het bombardement. Ik knip er een en ander uit:

Ik bracht de eerste nacht door in mijn woonhuis, lag echter de gehele daaropvolgende dag, alsook het grootste deel van de tweede nacht op twee naast elkaar gezette rustbanken, in de kelder van het Museum, en bleef, natuurlijk, al die tijd, zonder maar één ogenblik in te slapen. Toen ik, donderdag 8 oktober, te 6 uur 's morgens mijn huis verliet, om het Zuid te bereiken, waar het mijn dure en heilige plicht was te zijn, had het ten oosten van het Centraal Station gelegen kwartier nog niets of slechts zeer weinig geleden. Gedurende de nu volgende dag en de tweede nacht werd vooral geteisterd het gehele stadsgedeelte, dat daar ligt tussen het spoorwegstation Berchem, de Cogelslei, de Dageraadsplaats, de Provinciestraat, de Plantijnlei, het Stadspark, de Maria Hendrikalei, de Bourlastraat en zo ... tot de Waasstatie en de zuidelijke kaaien. Gedurende deze 26 uren vlogen de bommen met een tergend, spottend gesis en gefluit, dat leek op het in één adem en gilsgewijze uitstoten van twee of drie aldoor dalende toonladders, nu over het Museum, dan over de huizengroepen links en rechts van het gebouw.

Ik kan verzekeren, dat ik, in de bijna doodse stilte van de ruime kelder, waar zelfs het zingen van het minste muggetje waarneembaar was, elke aansuizende houwitser heb gehoord, moest horen; dat ik kon onderscheiden in welke richting hij vloog; dat ik, ten minste bij benadering kon vaststellen, waar hij moest gevallen zijn. Zo wist ik, zo wisten al de leden van mijn personeel, die met vrouwen en kinderen vóór de ijzeren poort van de kelder, op de allerveiligste plaats in het gehele gebouw op het op mijn bevel meegebrachte beddengoed lagen, op het gehoor af, dat bommen, of wat dan ook, waren terecht gekomen op de huizen tussen de Schildersstraat en de Marnixplaats, een enkele tussen de Beeldhouwersstraat en de Leopold de Waelstraat, één in de buurt van het Hippodroom aan de overzijde, nog minstens twee ergens in de nabijheid van het Museum langs de kant van de zuiderlei.

Toen ik dan, vrijdag, tussen 8 en 9 uur de naaste omgeving even doorliep, bleken inderdaad in de Zwijgerstraat, de Verbondstraat, de Vrijheidstraat en De Hernestraat huizen getroffen. In de Schildersstraat een. De Cinema Tokio, achter het voormalig Risquons-Tout, stond in vlammen. Het Museum bleef volkomen ongedeerd.

... Mijn ambtsbezigheden, het waken voor de in de museumkelder verzamelde schatten, die, door het bombardement geheel en al gespaard, nu tegen de onvoorzichtigheid van de in de omgevende kelders opgenomen vluchtelingen moesten ... gevrijwaard, liet mij niet toe de stad in te gaan.

Alleen wat ik hoorde, zag, uit enigszins vertrouwbaar bron vernam, teken is dus aan ...

Wat ik zag ... en hoorde!

Het meest aangrijpende, het ontzaglijkste was niet de 30 uren bijna onafgebroken voortdurende beschieting ...

Het was, niet in de nacht van 8 tot 9 oktober waargenomen van op het hoogste punt van de hoofdgevel van het Museum, de stad zelf, de in volslagen duisternis gedompelde stad, doch verlicht door de rode gloed der in lichterlaaie brandende huizen en gebouwen ...

Ware het niet zo verschrikkelijk geweest, ik had het groots en heerlijk genoemd. Wat het zo verschrikkelijk maakte, dit was de wetenschap, de maar al te werkelijke wetenschap, dat niemand, noch de in hun kazernen gebleven manschappen van de brandweer, noch de goedgezinde en hulpvaardige burgers - waren er zulke wel? - wezenlijk vermocht te helpen.

Sedert tien à twaalf dagen, sedert de val van het fort van Walem, was de stad immers zonder water!

Overigens, zo werd gesteld, waren de grote ladders van de Antwerpse brandweer, dagen te voren al, naar het front gerekwireerd geworden.

In de Vrijheidsstraat brandden 6, op de Zuiderlei 9, in de Van Breestraat 11 grote, ergens langs de zijde van de Warande een heel blok grote en kleine huizen ... En wij daarboven, fluisterden elkaar toe: Wordt die brand niet gestuit, doen men de in vlammen staande muren niet instorten, dan zal hij zich uitbreiden meer en meer; van een huizenbrand wordt het een wijk, van een wijkbrand misschien een stadsbrand ...

Verschrikkelijk vooruitzicht!

Achter het pikzwart grijnzend gebouw van de Augustijnerkerk laaide een hevige vuurgloed. Wat verteerden de vlammen daar? Later bleek

het, dat verscheidene huizen in de Kammerstraat, op de Schoenmarkt en de Groenplaats ... brandden.

Wat ik hoorde en zag?

Het meest beangstigende, dat ik in heel mijn leven gehoord heb, dat was, ik herhaal het, niet het helse gedonder, gefluit, gehuil, geknal, gebom en gebrom van de 30 uren lange beschieting ...

Wat was het?

Het was, in de stilte, de dodelijke stilte van de nachten van 8 tot 9 en van 9 tot 10 oktober, opjammerend, opklagend, opschreiend, hulproepend bijna in al de straten en straatjes, wijd, wijd, straten en lanen wijd, het gehuil van de in de verlaten woningen opgesloten, verhongerende en door het bombardement half dol geworden honden.

Van het vele, dat ik, hetzij gedurende het bombardement, hetzij daarna zag en hoorde, is het volgende misschien niet geheel onwaard te worden opgetekend.

De in hun woning gebleven Sinjoren twisten er onderling over, of, ja dan neen, Zeppelins of andere luchtvaartuigen aan het bombardement meededen.

Ik kan verzekeren van ja.

In de nacht van woensdag 7 tot donderdag 8 heb ik, tussen middernacht, toen het artillerieconcert aanving, en twee uur, van op het platte dak der grote roofvogelkooien in de Diergaarde, duidelijk genoeg in de met grijze wolken omhulde hemel het donkere gevaarte van een luchtvaartuig waargenomen. Het zweefde heel hoog,

nagenoeg bewegingloos, ongeveer boven het gedeelte der stad, dat ligt tussen de Provinciestraat en de Kunst- en Nijverheidslei.

Het zwarte monster - was het wellicht een Drachenballon, die bij middel van lichtsignalen de pointeurs van de Duitse artillerie inlichtte?, maakte een vervaarlijke, ongemeen fantastische indruk ...

De paniek, die onze dierbare stad in weinige uren door meer dan de helft, zo niet de drie vierden van haar ingezetenen deed verlaten, ving aan rond één uur van de morgen van 8 oktober en bereikte haar hoogtepunt tussen 6 en 8 uur.

In de Ommeganckstraat was het van één uur tot kort vóór vier een ware begankenis van vluchtenden, meest uit het toen reeds erg bedreigde, ook reeds geteisterde Berchem.

Vroeg men aan deze lieden, waar zij heen gingen, dan luidde het antwoord: "Zo ver als mijn benen mij dragen kunnen! ... Voorts weet ik niet waarheen."

Om het Museum, waar mijn ambtsplicht mij heen riep, te bereiken, en waar ik reeds de nacht van 7 tot 8 zou hebben doorgebracht, had ik, uit een onderhoud, dat mijn jonge collega Jan Denucé en ik in de namiddag van woensdag met hooggeplaatste overheidspersonen ten stadhuize hadden, niet gemeend te moeten afleiden, dat de beschieting van Antwerpen die nacht niet te verwachten was; dus, om het Museum te bereiken verliet ik, te 6 uur donderdagmorgen, mijn huis, en volgde, na tevergeefs een auto aan het Ooststation gezocht te hebben te voet en een handvaliesje dragend, de Pelikaanstraat, de Lange Kievitstraat, liep door het Stadspark, de Maria-Hendrikalei, de Kunstlei, de Nijverheidslei, de Tolstraat, de Verbondstraat, de Coquilhatstraat, natuurlijk getrouw langs de links van mij gelegen huizenrij.

Eerst op de Kunstlei stuitte ik op de stroom der vluchtelingen. In de richting van het noorden, één onafzienbare rij lieden van elke ouderdom en stand, zwijgend, torsend zware pakken, korven, valiezen, of voortstuwend allerlei rijtuigen, tot kinderwagens toe, beladen met wat zij volstrekt hadden willen meenemen.

Dit trof mij zeer: van overdreven angst was er bij deze vluchtelingen niet veel te merken. Met vaste, nauwelijks versnelde stap, meester van zich, bewust van het gevaar dat hen bedreigde, want om de tien of twintig seconden hoorde men het gefluit en dan de bonzende val van een houwtser of een granaat, gingen zij huns weegs ... Lopen, wezenlijk weglopen, zag ik, jammerklagen, schreien of huilen hoorde ik niemand, zelfs geen kind!

Zo wakker bleven bij deze heengaanden de zinnen, dat de meesten de enige ... vluchtende, die, met het valies in de hand, in zuidelijke richting voortstapte, aankeken met een paar ogen, waarin tegelijkertijd medelijden en spot te lezen waren: "Neen, die is de kluts helemaal kwijt! Waar wil hij in 's hemels naam naar het Zuid nu heen met die reiskoffer?"

In dat vroege morgenuur waren reeds of werden nu juist verscheidene openbare gebouwen en huizen op het Zuid getroffen, o.a. de bank, nummer 10 Nijverheidslei, het gerechtshof, een paar huizen tussen het Kasteelplein en de Tolstraat, het huis "De Passer" van de heer Winders, een, twee of drie in de Tolstraat, minstens een huis, zo tussen nummer 23 en 41, Zuiderlei, enz.

In de buurt van het Ooststation liep, rond 6 uur, reeds de gelukkig onware treurmare, dat het gehele Zuidkwartier "al plat lag ..." en het Museum in brand stond.

Dit laatste hadden de lieden waarschijnlijk gedurende de eerste nacht afgeleid uit de rode vlammingloed, die, inderdaad, toen over het zuidelijk gedeelte van de stad oplaaide ... In werkelijkheid zal het wel de gloed van de brandende Pyrotechnie geweest zijn ...

Iets innig roerend zag ik na de beschieting op de hoek van de Zwijgeren Coquilhatstraten. Daar werd het hoekhuis door een bom getroffen. De bewoners waren gevlucht. De hond was gebleven, doch in vrijheid ... Treurig liggend op een opengescheurde beddenpeluw, door de bom naar beneden geslingerd, bleef het trouwe dier het eenzame huis bewaken. Zonder maar één minuut zijn post te verlaten, lag het daar tot maandagnamiddag, toen zijn meesters terugkwamen. Is dit geen voorbeeld van plichtsbesef, waar, juist in deze dagen, menigeen een lesje zou mogen aan nemen? ...

Prijzen van waren te Antwerpen op 3 november: meel 0,55 frank per kilo (onlangs 0,45); lucifers 0,18 frank het pak van 10 doosjes (vroeger 0,15); zout per pond 0,26 frank (vroeger 0,08); petroleum 0,36 frank per liter (vroeger 0,20); een ei kost 0,20 frank, men verwacht nog opslag.

Men meldde ons gisteren uit Antwerpen:

De depots van benzine en nafta, gelegen in de nabijheid der petroleumtanks en behorende aan de Amerikaanse Compagnie Atlas, staan sedert vanochtend half elf in brand. Oorzaak onbekend.

Uit de Oosthoek van België.

Men meldt ons uit Roermond:

Te Maaseik hebben de beampten van het ministerie van geldwezen gisteren een vergadering gehouden. Er werd met algemene stemmen besloten in Duitse dienst te treden. Dit besluit werd genomen in

verband met een uit Havre ontvangen tijding, dat er geen bezwaar bestond tegen een tijdelijk hervatten van de dienst.

Gisteren zag men de tolbeambten in burgerkleden hun gewone dagelijkse dienst verrichten, evenwel zonder wapen, daar deze hun door de Duitsers ontnomen zijn.

Te Bree zijn gisteren weer enige Duitse proclamaties uitgevaardigd. In een daarvan protesteert de gouverneur-generaal von der Goltz tegen de lopende geruchten, dat Belgische soldaten verplicht worden tegen de Russen te moeten gaan vechten. Naar het Russische front worden uitsluitend Duitsers gezonden, aldus heet het aan het slot.

Een andere proclamatie bepaalt de volgende prijzen: tarwe 30 frank, rogge 25 frank, aardappelen 10 en 12 frank.

De handelaars, die hogere prijzen bedingen, zullen zwaar beboet worden.

Bij een derde proclamatie wordt uitstel van handelswissels toegestaan.

Het goederenvervoer op de verschillende buurtspoorwegen neemt met de dag toe.

De Belgische burgemeesters in vrijheid gesteld.

Men schrijft ons:

Men herinnert zich het geding van de burgemeesters en secretarissen uit de grensgemeenten om Tongeren, die én voor de krijgsraad én in hoger beroep vrijgesproken werden.

Na die vrijspraak voor de Duitse krijgsraad werden zij door de toenmalige commandant van Tongeren gevangen gehouden en zouden (als krijgsgevangenen) naar Duitsland worden gebracht.

Dank zij de ijverige bemoeiingen der verdedigers echter, werd van hogerhand bevolen de burgemeesters te Tongeren te doen verblijven. Men mompelt zelfs, dat bij aankomst van het telegram, inhoudend bovengenoemd bevel, de burgemeesters reeds in de trein zaten, die hen naar Duitsland zou brengen.

De commandant die de vrijgesprokenen niet bepaald genegen scheen te zijn, is intussen naar het front vertrokken.

Gisteren 2 november zijn de burgemeesters in vrijheid gesteld.

Dat er grote vreugde in menig huisgezin geheerst zal hebben, kan men zich indenken.

Dagboek van de oorlog. (KVdW)

Brussel, 27 oktober.

Geuren.

Er was een jaar, dat ik, in ditzelfde seizoen, aan zee verbleef. Wij waren vertrokken in juni, met de bedoeling, een maand of zo te Blankenberge te vertoeven. Maar het weer was dat jaar zo mooi, en dan, er bond mij zoveel aan het strand, aan de duinen, en zelfs aan het verlaten stadje, dat ik einde oktober nog niet besluiten kon, terug naar Brussel te keren.

Mijn leven was, in die dagen, van een prachtige eenvoud. Nooit misschien mocht ik mijzelf klaarder doorschouwen, had ik dieper bewustzijn van eigen wezen en verhouding tot de buitenwereld. Ik voelde mij vol evenwicht: evenwicht zonder luister weliswaar, wijl

zonder waan, maar in wiens sterkte ik een ongewone morele gezondheid putte.

's Ochtends vroeg al was ik buiten. In het melkig licht toog ik met de hotelhouders, die nu de handen vrij hadden, op jacht. Dat is te zeggen dat ik, eenmaal in de hoge duinen, ze verder liet trekken met hun roeren, waar ik nu en dan het knallen van vernam, één van die rosse duinhaasjes, dat ik in verbeelding omhoog zag springen, in de lucht een dubbele buiteling beschrijven, om dan tussen de stugge zilverdistels plat neer te ploffen. Ikzelf, in mijn duffelse jas, lag in de holle zandwieg, wiens wanden mij tegen de wind beschermden, en van waar ik over zee kon zien, en over de aarde. Over de zee de schuine meeuwen en hun slappe wiekslag; over de akkers de repen rook van het aardappelgroen dat men na de oogst opbrandt, of de driehoekige vlucht patrijzen, door een der jagers bij twee korte, doffe knalletjes opgestoten. En zo lag ik te werken, mijn wangen heet van de kilte der lucht, mijn hart vol heerlijke zekerheid.

's Middags at ik daar, ter plaatse, wat ik 's ochtends had meegenomen. Als het over vieren was, en de avond viel, kwamen luidruchtig de jagers terug met rijke tas, want het waren behendige schutters. Wij gingen naar huis. Mijn hotelletje lag een eind buiten de stad. Ik kwam er aan tegen donker. En als ik de gelagzaal binnentrad, de van warmte en licht blozende gelagzaal, daar was een frisse, sterkende geur, die mij aansloeg en iedere avond met een nieuwe, onzeglijk zuivere vreugde vervulde, de geur der verse garnalen ...

Ik doe u dit lange verhaal, omdat ik, toen ik vanavond ben thuis gekomen, bij het openen der straatdeur door dezelfde geur ben getroffen geworden tot in de diepten van mijn geheugen: er waren verse garnalen in huis; wij zouden garnaal eten ...

Ge beseft niet wat het is: ge zijt niet, als wij, gespeend geweest, drie maanden lang, van een geur, van een vertrouwde geur. Ik heb vanavond die geur teruggevonden. Het is mij of men een raam had geopend of een schoon en verloren verleden. Het staat u natuurlijk vrij, dit nogal belachelijk te vinden ...

Andere geur. Maar deze hebben wij maar al te goed voorzien. De tijden hebben hem in ons voorbereid: de hele lucht is bitter van chrysanten.

Zondag: Allerheiligen. Maandag: Allerzielen. Het zijn de dagen dat men de graven smukt. Dichtbij de kerkhoven staat het van nu af aan vol verkopers, gehurkt, achter de veelkleurige bloempotten. Hun uitstalling doorbalsemt de lucht met een lage, dichte walm. Hoevelen zal men dezer dagen gedenken, die dood zijn, en waarvan men het misschien niet weet, of waarvan men het niet geloven kan?

28 oktober.

Wij hebben van 1 augustus tot half september geleefd met een buitengewone heftigheid. Onze zenuwen zijn, die twee maanden lang, gespannen gebleven in een mate, die ons buiten alle gewoonten, tot in eten en drinken toe, geslagen had, en die zich in alle ontucht uitte. De eerste dagen en tot een week na de intocht der Duitsers, maakte Brussel een crisis van baldadigheid en zinnelijkheid door, werd het aangezweet door een vlaag van hysterie, zoals het nooit beleefde; zoals het, hoop ik, nooit meer lijden zal.

Daarop volgde verdoving. Een lijdelijkheid kwam over ons, die soms onverschilligheid geleeke. Onze zenuwen waren moe, en het was soms of ze in ons gebroken lagen. De val van Antwerpen liet ze zo goed als onaangeroerd. Geen trilling. Niet meer althans dan het verloop der trillingsgolven door een ontspannen snaar. En twee dagen later, weer

de gewone doening, buiten alle gevoel haast dat het oorlog was, de oorlog waar men niets van zag dan de Duitse soldaten, waar wij ons allang aan hadden gewend ...

In de eerste periode: een optimisme, dat sommigen kregelig maakte. Wij moesten aldoor wijken, zij het dan ook onder verwoed verweer. Maar het geestelijk verzet wilde van geen nederlaag weten. Het was niet waar dat wij verslagen werden. En de meesten hielden week aan week vol: volgende zondag is de Belgische regering weer in Brussel.

Toen wij het ijdele inzagen van zulke zekerheid, neen: toen onze tot scheurens, tot schreiens toe gespannen zenuwen, ineens verlamd, alle hoop gingen verbieden, of althans trager tot leven en minder sterk tot leven bracht, toen kenden wij nog geen twijfel weliswaar, maar ons betrouwen was van weemoed overwaasd.

Nu is het anders. Wij leven thans in een absurde atmosfeer van ongelooft. Men was tot vóór enkele dagen van oordeel, dat de Duitse berichten overdreven in het goede. Het gaat nu wel lijken of men ze leugenachtig wil vinden in andere zin: de toestand zou minder goed zijn dan zij aankondigen; wij zouden er veel slechter voorstaan dan de Duitsers zelf melden; op het ogenblik, dat ieder, die genoeg studie heeft gemaakt van de onderscheidene officiële mededelingen om er het gehalte aan waarheid van te schatten, de toestand minder ongunstig gaat oordelen, moeten wij ondervinden, dat de geestelijke depressie het oordeelsvermogen de negatieve kant uitstuurt. De verbondenen bieden sedert meer dan tien dagen het hoofd aan de tegenstanders, op een betrekkelijk klein en eenvoudig oorlogsgebied, en Brussel is meer dan ooit neerslachtig en pessimistisch.

Misschien helpt het weer ertoe. Het weer motregent. Het is de tijd dat wij in andere omstandigheden de warme gezelligheid van

binnenshuis genieten. Maar wij leven, allen, onder een gedrukktheid, waar wij aan elkander niets van mededelen, maar die ons daardoor juist bij ieder te duidelijker is. Mijn schoonmoeder komt binnen met moeilijk verkregen beschuit (het brood is niet meer te slikken). Ikzelf heb alle afleiding gezocht, ik heb mij niet aan allerlei arbeid gezet, aan de meest inspannende studie. Wij hebben nu beschuit voor morgen; er is melk en fosfatine voor de zuigelingen; ik heb een toneel vertaald uit "Phèdre", van Racine. Maar wij zijn, wie die weten dat wij toch weer enigszins hopen mogen, wij zijn onder de pessimistische indruk, die over Brussel hangt in de gepakte mist waar de regen uit lekt.

Weliswaar hebben wij voldoende vertroosting. In een pak nummers van de Nieuwe Rotterdamse Courant, die ik, dankbaar, uit Holland ontvangen mocht, lees ik een lang relaas over het beleg van Antwerpen. Het is niet ondertekend. Maar de stijl trekt mijn aandacht: onbeholpen, als van iemand die niet gewoon is Nederlands te schrijven, maar vol gemoedsfijnheid. De aard van die gemoedsfijnheid treft mij; ik erken ze, of meen het althans. Op een gegeven ogenblik echter, de volkomen zekerheid: de schrijver geeft het laatste adres aan, waar hij brieven uit Brussel ontving. Aan dat adres schreef ik hem voor het laatst, nadat hij mij uit Zwijndrecht had gemeld op een prentkaart: "In de danszaal van de Alcazar, breed zoals ge op de kaart kunt zien en even lang, slapen er op stro 48 man. Ik was eronder. Maar gisteren, gegord, mijn knapzak aan, mijn vuurroer ter hand en de bedelnap, schelde ik aan iedere deur en, waar geen schel hing, klopte ik vernuftig. Wanneer ik zo op 5 of 6 plaatsen om slaping had gevraagd, vond ik een kamer voor mij alleen, met bed gespreid, waskom en water, en kon mij voorgoed neerzetten. Deze nacht verdienstelijk geslapen. Men maakt zich hier voor het beleg gereed. Het schijnt hier reeds onoverkomelijk te zijn. Zolang de post nog gaat maak ik er gebruik van, comme des

excuses ... Lust de reis tot Zwijndrecht u geenszins? ..." Waarop het adres, waar ik het over had.

De stempel van de post gaf als dag der verzending 14 augustus aan. Sedertdien hadden wij van onze vriend niets meer gehoord. Nu ontmoetten wij hem ineens in journalistengedaante, en tot onze innige vreugde ...

Jammer maar, dat ik sedert 1 augustus geen nieuws heb van mijn broer, de artillerist. Wat mag er van hem zijn geworden? ...

Maar van een andere broer, de schilder, heb ik wèl nieuws, en weer door de Nieuwe Rotterdamsche Courant. Hij is, met zijn en mijn oudste en trouwste vrienden, in Londen. Ik denk aan zijn vier kinderen, die ik in lang niet zal terugzien, wellicht ...

29 oktober.

De burgerwacht, de "garde civique", waar indertijd zo om gespot werd en die naderhand bleek toch wel van enig nut te zijn, de burgerwacht van Brussel en voorsteden heeft zesendertig uur in nauwe schoentjes gezeten.

Nadat het Belgische leger Antwerpen verlaten had, en, over Brugge, tot in Oostende was verdreven geworden, had men aan de schutterij eindelijk vrijaf gegeven. De uniformen en de wapens werden in zee gegooid. Onder allerlei vermomming hadden de burgersoldaten hun haardsteden terug bereikt, behalve dezen, meest ongehuwden, die verkozen hadden zich als vrijwilliger aan te geven, en die thans vochten, waarschijnlijk, tussen Nieuwpoort en Ieper, of in het gulle Normandië uitrustten, waar men de nieuwe appeloogst tot cider aan het persen is: soelaas voor onze dappere mannetjes, die drie maand hebben gevochten.

De anderen intussen waren tot hun broodwinning teruggekeerd, overtuigd dat het uit was met hun miserie. Toen gisteren een nieuwe "Bekanntmachung" ze weer kwam verontrusten: hun werd geboden, zich in zeker lokaal aan te melden, en deden zij het niet, dan zou het oorlogsrecht over ze oordelen. De eerste indruk zette velen tot verzet aan: zij waren Belgen, die voor het vaderland hadden gevochten, hetgeen aanleiding gaf eerst tot de gedachte: zij willen mij krijgsgevangen maken, en ten tweede: zij willen mij dwingen tegen mijn eigen broeders te gaan vechten. Bij velen was dan ook de eerste beweging: "Ik ga niet." Nochtans zijn de meesten vanochtend gegaan. En het bleek dat men van hen alleen verlangde: zij zouden het geweer nooit meer tegen Duitsland opnemen en zouden zich om de week komen tonen. De Belgische burgerwacht schijnt dat al meer dan genoeg te vinden. De Belgen maken een volk uit, dat niet van gebondenheid houdt ... "Fortissimi", getuigde Julius Caesar van de oerbevolking van ons land. En zij wonen nog steeds in dezelfde streek van vlakten en aan rivieren; bergen en wouden bieden grotere veiligheid. Daarom blijven wij, misschien, moediger dan andere volkeren. Waaruit de zucht tot meer onafhankelijkheid voortspruit ...

De burgerwacht heeft zich niet te minder onderworpen, gelijk zich vele staatsambtenaren onderworpen hebben. Want men moet leven, zij het dan ook onder de verschrikking ...

30 oktober.

Heel de zee komt naar ons toe. De lucht is vol zerpe geuren, en nu komt de geur der mosselen erbij. De geur van mosselen bestaat uit slijk en uit wier, uit aarde en vruchten. Op karretjes verkoopt men thans weer mosselen. Geur der dorre bladeren, die door de lucht tuimelen als dode vlinders; geur der kerkhofbloemen; geur der mosselen; geur van deze herfstnamiddag.

Wij horen weer schieten, en weten niet wat dat schieten betekend, en kunnen ons niet anders voorstellen dan dat het van jagers voortkomen zou. De indruk is natuurlijk onjuist; er zijn zelfs geen jachtgeweren meer in België. Maar wij zijn onder de indruk; het is najaar, en het is de tijd van het wild.

Misschien is die indruk gewekt door de resems leeuweriken, die aan de uitstalling hangen van sommige winkeliers. Zij zijn bij de spichtige bek aan een touw gesnoerd. Van uit de bek, boven de blinkende oogjes, zie ik de drievoudige wenkbrauw getekend. Hun lange nagels aan de schrale, geschubde pootjes staan krampachtig gekruld om een desperate ijlte ... In de winkelramen liggen de lijsters dood met de argeloosheid van jonge meisjes. Voor zover zij, wel te verstaan, nog in hun pluimen zitten. Liggen zij, op de witporseleinen schotel, tussen gestolde beekjes bloed gepluimd, dan tonen zij blauw vlees en, bij plaatsen, geen vet. En zij zien er dan "bonne fille" uit, aantrekkelijk en geefzaam ...

Ik vergat u te zeggen dat ik heden voor het eerst weer in een taxi heb gezeten sedert drie maanden. En dat het mij geen nieuwe indruk gegeven heeft.

En vanavond is het heerlijke sterrennacht. Nog altijd geschut van ver. Het is of zij een tapijt aan het uitkloppen waren. Maar de hemel is, aan maan en sterren, tintelend en vast als een sonate van Mozart.

31 oktober.

Wij zien treinen voorbijrijden waar onbedekt stukken torpedo's op liggen. Andere vervoeren het materiaal waar men bruggen mee bouwt. Op andere nog laadt men vliegtuigen.

Vliegtuigen zien wij nog nu en dan. De Duitsers hebben immers het vliegterrein te Berchem ingenomen, en van daar uit wandelen deze,

bij mooi weer, door de Brusselse lucht. Te Berchem hebben de Duitsers veel plaats. Zij hadden er, zegt men, loodsen aangelegd, die als woonplaats prachtige dienst konden doen. En er waren dan ook uit Duitsland talrijke gezinnen aangekomen, die er logies zouden vinden. Nu schijnt het, dat gisteren een Franse vlieger over Berchem gevaren is. En wij hebben heel duidelijk het uiteenspatten gehoord van een bom: het heette, dat de loodsen te Berchem tot spaanders geslagen waren.